

*Este járkálni látják,
mintha lépkedve pihenne
a világ kincseit érinthetetlenül
felkínáló
fényben.*

Erika Burkart *Fragment* című verséből

RENZÉK FIA. Az ablakdeszkáról por pereg, hátam mögött a korhadó szárú kercszt, kcskeny vörösréz borítását leheletvékony rozsdá fedi. A keresztfába égett kilenc betűből tanultam meg olvasni.

Bátyám születése közben meghalt, voltaképpen Jakobnak hívták volna. Keresztelő híján a szülők valamilyen sajátos kényszer hatására ragaszkodtak legelső fiúk hivatalos névtelenségéhez.

Apával és anyával kéz a kézben, a nagyszülők fekete télikabátjai között újra és újra végigbetűztem bátyám különös megnevezését. Renzék fia.

A felnőttek aztán egyre ritkábban könnyeztek a sír mellett. Ahogy a temetői látogatások is megritkultak. – Az ifjú pár esküvői fényképe, amelyen a menyasszony arcán egyértelműen látszhatott a terhesség árnyéka, sosem volt kitéve ebédlőnkben a tálalóra.

A begóniákat árvácskák, az árvácskákat muskátlik váltották, legtovább a rózsabokor tartott. Mígnem egy napon a viharvert kereszt a disznóól melletti fáskamrába került, a család nem tudta, mit kezdjen vele.

Egy évtizeddel később az ingóságokkal és tűzifakészlettel, munkapaddal, behorpadt benzines kannával,

favágó bakkal és a Harley gumiabroncsaival feltehetően a kereszt is az új tulajdonoshoz került, de az ingatlan hamarosan újból gazdát cserélt, még mielőtt a területet végleg elegyengették volna.

Mintegy bensőmben is meghajolva, nehogy megint beverjem kobakom az üres disznóól bejáratí gerendájába, mint egykoron, amikor a félhomályos hídlásban feltörtem ötven rappenesekkel teli perselyemet, fejemben tovább folytatódik a történet.

Az érmék égették kicsi markomat, forrón belchaptak a tenyerembe, hogy pillanatok alatt megértsem a felnőttek litániáját, miszerint a pénz sem boldogít.

Hogy vétkemet eltussoljam, nagy ívben szórni kezdtem a hóba kézmeleg tízrappeneseimet, buzgón imádkozva Jakobhoz, hogy az Isten szerelmére, tüntetné el őket.

Olvadáskor a nap fényében aztán újra könnyörtelen villogásba kezdtek. Kétségbeesve hajolgattam utánuk.

Roszcson Lukas, mondta Apa.

Kezében cirokseprűvel a liszteskamra hullámlemez tetején állt, ahol pénzem egy része megtapadt. Onnan nézett le rám.

Átkozott Jakob! – gondoltam én.

A leégett madárház homokjában, mint rendszeren, most is ott gubbasztott egy felfuvalkodott veréb.

A madarak rikoltozása állítólag egészen a szomszéd faluig elhallatszott. A trópusi ritkaságok égő szárnyal csapongtak a ketrechben, eközben Nagyapa egyik kezében a kerti tömlővel, a másikban egy baltával egyszerre oltott és öldökölt. Az alvág felől egyre hangosabban szólt a sziréna.

Egy fejvesztett kacagójancsi a kerítés felett a vasúti sínek felé repült, a pályaőr később a rozsdás talpfák között talált rá.

A gyűjtogatót sosem kapták el. Nagyapa ettől kezdve nem zavarta el a madarakat, cserregő átkaik reggeltől estig csak a szomszédokat idegesítették.

A két madárház közül az egyik később a homokozónk lett. Itt süttöttünk rúdkenyeret és kuglófot, építettünk kastélyokat, lovagvárat, és beástuk magunkat a Föld közepéig.

És a vasárnapi iskolát követő napon beindítottuk az özőnvizet.

A ház déli oldalán lévő másik óriáskalitkából kerti lugas lett. Tavasztól őszig minden délután a virágmin-tás tábori ágyon, a Sarm Es-Shejhből származó kávébarna teveszőr pokrócba burkolózva – Franz egyik

születésnap ajándéka – szunyókált az éjszakai váltásból porosan és fáradtan hazaérkező Apa.

A lugas falait sárgára festették. Az embernek az volt az érzése, hogy egy tojásban fekszik. Anya elhúzta apának a függönyt, futórózsái illedelmesen kúsztak az ereszdeszka mentén. A kerti ágy fejrésze feletti szegélylécen a lugas homályában megbocsátható rendetlenségben zsírfoltok sorakoztak, a rózsaszínű füldegők.

Egyik délután vállán a teveszőrpokróccal innen ért vissza Apa a pékműhelybe. Tántorgott, és nagyon sápadt volt. Mintha háborúból érkezett volna.

Félálomban törbe csalták. Az orvosok úgy hívták, hogy epilepszia.

A nagy madárház félhomályában az ezüstszürke *Vampires* vadászgépek dübörgő mélyrepülésben tértek vissza anyabázisukra, Sonja és én alámerültünk a szerelem birodalmába. Ujjainkat egymás meztelen lábujjai közé csúsztottuk, és szagolgattuk, kábultan, míg el nem aludtunk.

Sonja három bátyja őrizte szerelmi fészünköt, miközben apja még mindig a szabadban, a szíjgyártó műhely előtt állt, és fekete lószőrrel etette a tépőgépet, ingéből kitüremlő mellszőrzete sem volt fakóbb.

Nyaranta felújította a környék összes szétfeküdt matracát, virágosakat, csíkosakat, pettyeseket, és a foltos zsávolyt nekünk adta indiánsátornak. A tábortűzön tengeri fű parázslott, távol tartotta a böglyöket.

A téli hónapokban a helybeli gyárosok megrongált nyergeiben lovagoltunk végig az alacsony mennyezettű műhelyen, vagy szófukar bennszülöttekként, ittasan az enyv gőzétől csak ücsörögtünk a homályba boruló bőrrezervátumban.

De ezen az estén Sonja bátyjai, megfélekezvén a kötelességükről, ami már napközben is többször megtörtént, elaludtak a dárdáik felett, s szüleink a karjukban vittek haza aludni.

Útjuk a hajdani halastó mellett vezetett, amely a Nagyapa madárkorszakához zökkenőmentesen kapcsolódó pontykorszak után pancsoló medencénk lett.

Ha Nagyapa vadpontyai levedlették pikkelyeiket, és meztelenül, hátukra fordulva a kibetonozott tavon a túlfolyó felé sodródtak, a víz felszíne fehér bohóc csillogó ruhájához hasonlított.

Amikor egy viharos áprilisi éjszakán a patakok kileptek medrükből, egész házak maradtak tető nélkül, és a pincelyukakon krumplik úsztak ki, a letörő fenyőágak széttépték a vasút felsővezetékét, és a kábel egyik vége a közeli halastóba zuhant.

HOZZÁÉRNI TILOS!

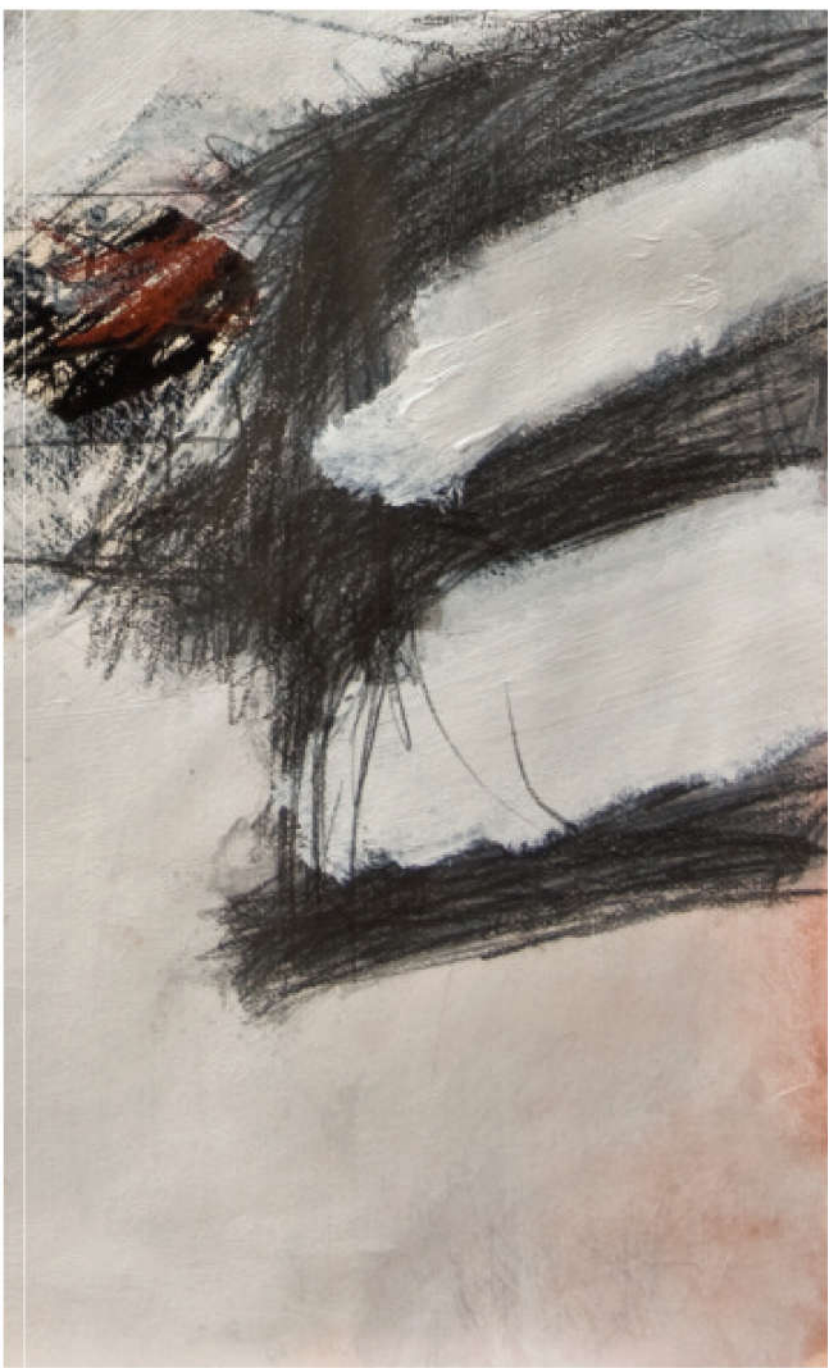
állt a sárga figyelmeztető táblán, alatta egy fekete halálfej, ami ott vigyorgott a vezeték minden póznáján. Hozzá sem értünk a döglött állatokhoz.

Derült nyári napokon öcsém ólomnehéz csontjait a frissen kitisztított belső tenger vitriolkék vize tette könnyűvé.

Kinyúlva lebegett a tó vizén, felfújta autógumi belső közepén, a nyaka alá tett parafa tányér mint valami glória övezte fejét, és megrémült, ha légpuskáinkkal a hasa felett az Anya salátaágyásait dézsmáló szarkákra lődöztünk.

A lefolyócsövek körül néha feltűnő gőtek vörös hasától is félt. Hosszú, vékony lábukkal molnárpoloskák támadtak rá, foltos szalamandra égette meg fehér bőrét.

A családban öcsémet *Napocskának* hívtuk.

Nem üvöltött fel, amikor megpillantotta a vörös macska feléje úszó tetemét. Én fojtottam vízbe, hogy megszabadítsam öcsémet a dühötől, amelyet sosem tudott kitölteni rajtunk. És én sem rajta.

A szerelmi lugast *Orientnek* neveztük.

Angyalszárnyak subogása

Jakob alszik, és csak egyszer jelenik meg, amikor hősünk, Jakob tizenéves öccse a magas láztól hallucinál. Egyébként meg – név nélkül – egy korhadtt keresztet őrizi emlékét, amely a fészerben kallódott, mert senki sem tudta eldönteni, mi legyen vele. Végül ennek az egyetlen tárgyi emlékeknek is nyoma veszett. Jakob a család emlékeztetésében él tovább, és immár a mi olvasmányélményünk lett.

Klaus Merz (1946), a többek között Hermann Hesse Irodalmi Díjjal, Gottfried Keller-díjjal, legutóbb pedig Hölderlin-díjjal kitüntetett svájci író nagy sikert arató önéletrajzi regényét akkor írta, amikor a családjából már senki nem élt. Mint mondja, ki akarta várni az alkalmas pillanatot, ami az ő esetében a megfogalmazás nyugalma jelentő távolságot jelent. S valóban: ekkor már senki nem szólhatott bele a megírásba, senki nem szólhatott hozzá közlő a kisfiú és különös családja életét elbeszélő kisregénybe, ő maga pedig távol került a személyes élményektől. Lezárt, kerek világ, csak szerzője bolyong életre szóló terhével múlt és jelen között. Mert amit Klaus Merz családregegy címén élénk tár, egyszerre angyalok megérintette szenvedés-történet és finom humorral fűszerezett költői próza.

A kisvárosi középosztályhoz tartozó apa (egy pékséget vezet, később villanyóra-leolvasó) epilepsziás, az anyát és a szomszéd lányt mély búskomorság tartja fogva, előbbi állapotán az elektrosokkos kezelések sem segítenek, inkább rontanak, utóbbi gyerekeket és férjet hátrahagyva öngyilkos lesz. Az Apa és Anya csodaszépen ábrázolt szerelméből születő első gyermek rögtön meghal, nem éri meg saját keresztelőjét. Fejfáján éppen ezért csak a családnév utal rövid életére: KIND RENZ. Erre az eltűnt keresztre ad fel mintegy hirdetést Merz a regény utolsó mondatában: igényt tart rá, bárhol légyen is.

A borzalmak a legkisebb gyerek életében folytatódnak: betegsége hydrocephalus, azaz vízfej. Túl gyorsan nőtt a feje, ezért születése után nem sokkal lyukat fúrtak a koponyájába. A tolószékből rátörő rohamokat az elbeszélő testvérnek – örökös kísérőjének – kell csillapítania. Az eddigiek – bár a könyvben fel-feltűnő nagyszülők történetesen egészségesek, csak a nagybácsi zuhan le egy kisrepülővel – épp elég borzalmat sejtetnek ahhoz, hogy Klaus Merz megírhasssa a rettenet könyvét. Hogy mégsem ezt teszi, vagyis nem sötét képet fest a kisvárosi családról, az már az első oldalakon kiderül, és ez az író művészetének nem könnyen megfeythető titka.

Merz költőként indul, 22 éves korától néhány év eltéréssel három verseskötetet publikál, s csak utána vált prózára. Élete során aztán vers- és prózapublikációk váltogatják egymást, s közben számos esszét, képzőművészeti tárgyú írást, rádiójátékot, drámát, gyerek-

könyvet ír; néhány éve kezdődött meg teljes eddigi életművének kiadása a Haymon Kiadónál. A sikert és a nemzetközi elismerést *Jakob schläft* című regényc hozza meg számára a 90-es évek közepén, amely azóta számos kiadást ért meg. Magyarul ez az első – és remélhetőleg nem az utolsó – műve. Bármely műfajban ír is, hangja – mint az sejthető – könnyen felismerhető tömörségéről, feszült drámaiságáról.

A *Jakob alszik*, ha csak a szöveg sűrűségét nézzük, bizvást olvasható költészetként is. A különös alcím – Voltaképpen regény – ennek csöppet sem mond ellent, és a kiadóval folytatott beszélgetés során ragadt a műre: kis terjedelme ellenére voltaképp egy regény. Hiszen mindössze 83 oldalt tesz ki az eredeti kiadás szerint, szigorúan véve még ennél is kevesebbet, ha gyakori szerzőtársának, Heinz Eggernek a fejezetek közé szerkesztett képeit leszámítjuk. Regényszerű a textus szerkezete is, bonyolult szövevénye egy kisvárosi család belső viszonyainak és társadalmának, szereplői pedig többrendbeli fejlődési stádiumon mennek keresztül. Csak éppen mozaikszerű képekben, rövid vázlatokban kapjuk mindezt. Egyébként pedig a *Jakob schläft* voltaképp egy vers.

Ha a költészet egyik fontos jellegzetességének azt tartjuk, hogy valamely koordináta, például az idő vagy a tér, olykor mindkettő, hiányzik belőle, vagyis a kihagyásban és vágásban, más szóval a (formai) elrendezésben erős, Merz igazi költői prózát teremt. Szükszavú,

feszültsége az ellentétekből, az érzelmek szikár és váratlan adagolásából származik. Az olvasó ne lepődjön meg, ha az ilyen egyszerű mondatok hatására, mint „aznap már nem engedték el egymás kezét” vagy „családunk hagyományának megfelelően szorult helyzetemben visszafogtam a lélegzetem” vagy „leemelt a hátsó ülésről és magához szorított”, képcs clérzéknyülni. A hiányokból táplálkozó felfokozott feszültség hatalmas sistergéssel sül ki Merz rövid mondatai között. Az olvasó rádöbben: a legtermészetesebb kötőanyagtól, az érzelmek ki- és megmutatásától volt megfosztva.

Az érzelmek ilyen mértékű elrejtése (majd annál erősebb megmutatása) különösen azért nagy írói teljesítmény, mert a szerző bevallottan önéletrajzi regényt írt. Nem a történet kitalálásában, a helyszín, az események sorjázásában keresendő hát a fikció, hanem ezek visszafogott, többszörösen megvágott előadásában. Az önéletrajziság szinte betű szerint értendő, a szerencsétlenségektől sújtott, az alig élt Jakob körül saját tragédiájukat látszólag könnyű szívvel viselő családtagok Klaus Merz családjának tagjai. A vízfűjű kistestvérről (akinek több írást szentelt eddig) talán egyetlen fontos adat marad ebben a kötetben említetlenül: hogy ő maga is költő volt. Martin Merz, bátyja ösztönzésére és szinte vele egy időben, sokat publikált, gyűjteményes kötete azonban csak azután jelent meg, hogy 33 éves korában meghalt. Klaus Merz végig írásra ösztönözte fogyatékkal élő testvérét, egyengette írói pályáját.

Az úgynevezett valóság – soha nem volt bizonyosabb, mint éppen e regény esetében – a költészet maga, nem pedig az élet tényecinek sora. Az élet tényei mindenütt egyformák: egyszerűek, feltétlenül hétköznapiak, többnyire banálisak. De nem tartalmazzák az elviselésükhöz szükséges érzelmi hátteret, amelyre oly szűkös mértékben, ám annál élesebben van rálátásunk. Ha valamiféle kronológia érvényes is a regényben, inkább érzékelhető a távolság, amely az erős, metsző és éles fénynyaládba állított pillanatképek tetszőleges sora között feszül. Lukas (a Klaus anagrammája, ahogy a Renz majdnem a Merzé) életét kicsi gyermekkorától 12–14 éves koráig kísérik végig. A regénybeli „én” mégsem gyermek, de nem is felnőtt – ott van, ahol az olvasó könnyedén bele tud helyezkedni a mozaikokból álló és a nosztalgiát messze elkerülő tabló közepébe. Félnie nem kell: Jakob örökös felette láthatatlanul. Az Apa mondja: ezt a motyót „együtt fogjuk cipelni keresztül-kasul a világon”. Ezzel a könyvvel Klaus Merz valami súlyos tehertől szabadult meg: vagy inkább megosztja velünk örökségét.

Két későbbi művében (*Los*, *Der Argentinier*) Klaus Merz ugyanezt a családot a középkorú férfi, illetve a nagyapa szemszögéből ábrázolja, A *Los* sűrítettebb, a *Der Argentinier* talán olvasmányosabb formában, a három kisregény – cselekményét, eszközeit tekintve – trilógiát alkot.

Rácz Péter

Tartalom

Jakob alszik	7
Angyalszárnyak suhogása (<i>Rácz Péter</i>)	91

A kiadásért felel a Bookart Kiadó igazgatója
Megjelent 6½ ív terjedelemben Caslon betűtípussal szedve
90 g-os Munken Print Cream papíron
Szerkesztette Hajdú Farkas-Zoltán
Korrektor Mihály Emőke
Tördelő Hajdú Krisztina
Műszaki vezető Császár Csilla
Készült a csíkszeredai Alutus Rt. nyomdájában
Felelős vezető Hajdú Áron igazgató